Het gebeurde in 1568
De kinderen van Batenburg onthoofd te Brussel

Jos Drubers en Janus Kolen

In 2018 werden in Stein en Obbicht twee activiteiten herdacht, die precies 450 jaar geleden hebben plaatsgevonden: de onthoofding van Diederik en Gijsbert van Bronckhorst-Batenburg op 1 juni 1568 in Brussel en Willem van Oranje die in de nacht van 5 op 6 oktober 1568 met zijn leger bij Obbicht de Maas overstak op aanwijzing en met hulp van Karel van Bronckhorst-Batenburg. Hoe het leven van de jonkers zich ontwikkelde van jonge pages van de Rooms-Duitse keizer Karel V tot gewapende tegenstanders van diens opvolger Filips II, wordt in dit artikel belicht: hun achtergrond, de wereld waarin ze opgroeiden en hoe verschillend de geschiedenis over hen oordeelt.

'Kinderen van Batenburg'

In de vaderlandse geschiedenis zijn Diederik en Gijsbert van Bronckhorst-Batenburg bekend geworden als 'de kinderen van Batenburg'. Zij waren de jongste zonen van Herman van Bronckhorst-Batenburg en Petronella van Praet van Moerkercken.

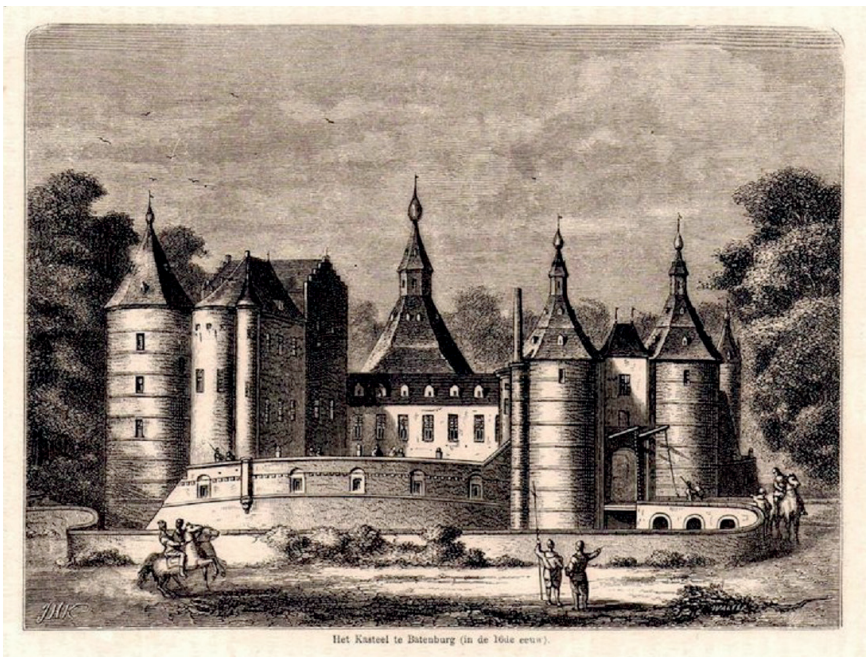

Houtgravure van Kasteel Batenburg. Anonieme prent.

513973 Binnenwerk.indb 79 12-11-18 16:51

Herman, die geboren werd in Stein, kreeg bij zijn huwelijk in 1528 Batenburg als huwelijksgeschenk. De familie had Batenburg in leen van de Rooms-Duitse keizer, maar de heerlijkheid werd al zo'n 25 jaar bezet gehouden door de Gelderse hertog Karel. In 1534 kwam Herman weer in het volle bezit van dit familie-erfgoed, nadat aan de hertog voldoende geld was betaald. Herman was reeds begonnen met de herbouw van het kasteel. De ringmuur werd hersteld en werd voorzien van twee torens en een poort. Boven in de poort prijkte opnieuw het wapen Van Bronckhorst-Batenburg. Toen het woongedeelte binnen de ringmuur was vernieuwd, ging het gezin op het Batenburgse kasteel wonen. Hier werden Diederik en Gijsbert een jaar na elkaar geboren.

De kinderen groeiden op in een groot gezin. Hun oudste broer Willem was ongeveer 13 jaar ouder. Verder hadden ze een oudere broer Karel en drie zussen Catharina, Swane en Elisabeth. De familie maakte deel uit van de hoge adel. De jonkers gingen al op jonge leeftijd naar het hof van keizer Karel V om daar als page te dienen. Tijdens de kinderjaren van de jonkers drong vanuit het oosten het gedachtengoed van de Reformatie de Nederlanden binnen. Deze in de kern religieuze vernieuwingbeweging keerde zich tegen de misstanden in de Katholieke Kerk. Omdat echter de kerk en de wereldlijke machthebbers in die tijd nauw met elkaar verweven waren, verbond de Reformatie zich gemakkelijk met het sluimerende verzet tegen de centrale politieke overheid.

Een nieuwe tijd

De familie Van Bronckhorst-Batenburg bleef de Rooms-Duitse keizer Karel V én het katholieke geloof trouw. Vader Herman was een moeilijk heerschap met wie niet te spotten viel en hij eiste ouderwetse feodale gehoorzaamheid. Hij weerde zich krachtig tegen iedereen die zijn eer te na kwam. Hij kwam vaak in conflict met zijn onderdanen, met het Batenburgse kapittel en met de stad Nijmegen. In de archieven van het Hof van Gelre zijn daarover nu nog stapels processtukken te vinden.

In 1549 trouwde de oudste zoon Willem. Hermans gezondheid liet toen mogelijk al te wensen over, want in datzelfde jaar zwoer Willem als leenman van Batenburg trouw aan de keizer. In de leenakte werd als bijzondere voorwaarde opgenomen, dat zijn ouders de heerlijkheden mochten blijven bewonen en beheren zolang ze leefden. Willem diende als veldheer in het leger van de keizer en raakte in 1554 in krijgsgevangenschap.

In 1555 overleed keizer Karel V. Diens zoon Filips II volgde hem op als koning van Spanje en heer der Nederlanden. De vrome vorst was vastbesloten het opkomende protestantisme de kop in te drukken. Hij moest niets hebben van de vrijzinnige bewoners van de Nederlanden, die meenden dat er ruimte moest zijn voor het nieuwe geloof. Hij trok daarbij een hardere lijn dan zijn vader, die aan het eind van zijn bewind in het Duitse deel van zijn rijk bij de Vrede van Augsburg het beginsel 'cuius regio, eius religio' had moeten accepteren: 'wiens gebied, diens gebed'. Met andere woorden: de lokale machthebber mocht in zijn eigen gebied de protestantse of katholieke religie aan de onderdanen opleggen. In tegenstelling tot zijn vader wilde Filips II het protestantisme met wortel en tak uitroeien en het katholieke geloof behouden.

In 1556 verbleef de zieke vader Herman in zijn geboortekasteel in Stein, waar hij samen met zijn vrouw zijn testament opmaakte. In datzelfde jaar overleed hij. De jongste zonen

513973 Binnenwerk.indb 80 12-11-18 16:51

waren toen circa 12 en 14 jaar. Doordat Willem als legerofficier veel afwezig was, liet hij het bestuur van zijn heerlijkheden over aan zijn moeder. Na het overlijden van Herman nam de weduwe de teugels in de heerlijkheden stevig in handen. In tegenstelling tot haar man stond zij wel open voor de Reformatie en zij vond daarbij weerklank bij haar familie en haar kinderen. Petronella's zus Francina was getrouwd met Wessel van Boetzelaer, die zich evenals zijn zonen in 1566 had aangesloten bij het Verbond der Edelen. Francina's dochter Catharina van Boetzelaer, in 1566 weduwe geworden van Jacob van Vlaanderen, was een overtuigd calviniste en haar woning in Aalter was een veel gebruikte vergaderplaats voor calvinistische edelen en predikanten. Petronella's dochter Catharina was getrouwd met de heer van het vrije Land van Vogelsanck, Joris van Elter. Na diens overlijden in 1565 bestuurde Catharina haar heerlijkheid in Heusden-Zolder en als overtuigd calviniste zette ze zich in sterke mate af tegen de prins-bisschop van Luik, Gerard van Groesbeek. Petronella's zoon Karel was getrouwd met Alverta, een telg uit de familie Van Vlodrop, die een grote tolerantie toonde ten opzichte van het ontluikende protestantisme. Karel was heer van Barendrecht, Obbicht en Grevenbicht en onderhield net als zijn broer Willem nauwe relaties met prins Willem van Oranje. Willem was in 1561 zelfs aanwezig in het gevolg bij het tweede huwelijk van Willem van Oranje met Anna van Saksen.

Vooraanstaande protestantse predikers werden door de familie binnen de verschillende heerlijkheden in bescherming genomen, in het bijzonder de bevlogen Hermannus Moded, die een grote rol speelde bij de opkomst van het gereformeerd protestantisme in Antwerpen in die tijd.

Het Verbond der Edelen, 8 december 1565. Links staande Hendrik van Brederode. De twee sterk gelijkende mannen, afgebeeld boven de ondertekenaar, stellen Diederik en Gijsbert van Bronckhorst-Batenburg voor. Prentmaker: Carel Christiaan Antony Last, naar een schilderij van Edouard De Biefve.

513973 Binnenwerk.indb 81 12-11-18 16:51

Rebelse jonkers

De twee jonkers van Batenburg, Diederik en Gijsbert, raakten bezield door het elan van de vernieuwingsbeweging. Ze radicaliseerden tot aanhangers van de nieuwe leer. In 1565 sloten zij zich met hun oudere broer Karel aan bij het Verbond der Edelen en zij tekenden ook het Smeekschrift, het verzoek om religieuze tolerantie en opschorting van de vervolgingen van de Inquisitie. Bij het aanbieden van het Smeekschrift aan de landvoogdes Margaretha van Parma in 1566 waren zo'n tweehonderd edelen betrokken. Het resultaat van Margaretha's toezegging tot een tijdelijk gedoogbeleid was waarschijnlijk niet wat zij zich ervan had voorgesteld. De religieuze tolerantie leidde ertoe dat overal in de Nederlanden protestantse hagenpreken werden gehouden en steeds meer mensen overtuigd raakten van het calvinisme. Het verzet tegen nieuwe plakkaten en belastingen van het centrale gezag groeide uit tot een ware volksbeweging. Opgejut door charismatische predikanten, die vaak stilzwijgend gesteund werden door de adellijke heren, werden door de volgelingen van de nieuwe leer grote vernielingen aangebracht in kerken en kloosters. In 1566 kwam het in de kerken van Batenburg en Horssen tot een beeldenstorm. De toen circa 22-jarige Gijsbert gaf leiding aan het van de sokkels halen en openbaar verbranden van de beelden. Hij en zijn broer Willem speelden in dat jaar ook een actieve rol bij het organiseren van het verzet tegen het Spaanse gezag en het uitdragen van de Reformatie in Nijmegen. Diederik was degene, die regelmatig Hermannus Moded begeleidde bij diens reizen tussen Batenburg, Limburg en Vlaanderen.

Filips II stuurde de hertog van Alva naar de Nederlanden om het verzet en de onrust de kop in te drukken. De 'IJzeren Hertog' richtte een bijzondere rechtbank op, de Raad van Beroerten, om de 'ketterse' opstandelingen op te sporen en te berechten. Die opdracht

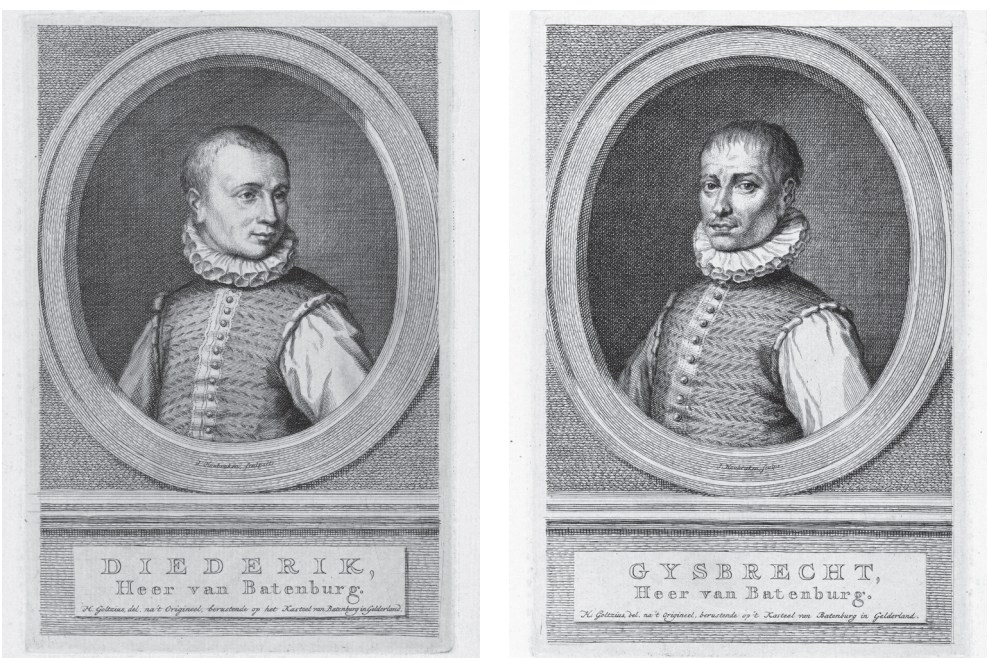

Diederik en Gijsbert van Bronckhorst-Batenburg door Jacobus Houbraken naar het origineel van H. Goltzius.

513973 Binnenwerk.indb 82 12-11-18 16:51

werd meedogenloos uitgevoerd. De Raad werd berucht als de Bloedraad door het groot aantal opgelegde doodsvonnissen. In die sfeer besloten de twee jonge edelen in hun jeugdige overmoed om in het gewapende verzet te gaan. Zij sloten zich aan bij Hendrik van Brederode, 'de Grote Geus', de belangrijkste aanjager van het verzet en de eerste die naar de wapens had gegrepen.

Op de vlucht voor Alva

Op Palmzondag 23 maart 1567 kwam Petronella van Praet met al haar kinderen op kasteel Stein bij elkaar. Bij die gelegenheid werd het testament van hun vader voorgelezen. Het was hun laatste samenzijn. In de week erna verzamelden Diederik en Gijsbert een legertje van een honderdtal getrouwen en huurlingen, om zich te kunnen aansluiten bij het leger van Brederode. Ze vertrokken via Roermond naar Nijmegen. Daar onderhandelden ze in het Hof van Batenburg met de magistraat over de voorwaarden, waaronder de stad voor gewelddaden van de kant van de geuzen gespaard kon blijven. De Spaansgezinde stadhouder, de graaf van Megen, zat hen echter op de hielen. Hij had al verschillende steden gezuiverd van de geuzen.

Vanuit Nijmegen vertrok het leger naar Vianen en vervolgens naar Amsterdam, waar Brederode probeerde de stad in zijn greep te krijgen. Op weg naar Amsterdam werden enkele kerken en kloosters gebrandschat, onder andere het klooster Westroyen in Tiel. In Amsterdam aangekomen, bleek Brederode reeds te zijn vertrokken, tot grote opluchting van het stadsbestuur en de inwoners. De nieuw aangekomen troep soldaten onder bevel van de twee gebroeders werd de stad niet binnengelaten. Daarom werd besloten om naar Groningen te trekken om van daaruit uit te wijken naar Emden. Bij Waterland dwongen ze een schipper om hen over de Zuiderzee te varen. Waarschijnlijk was er toen verraad in het spel, want de Spaansgezinde graaf van Aremberg stuurde vanuit Harlingen een gewapend schip onder aanvoering van overste Ernst Mulard de zee op om het schip met de rebellen op te vangen. De schipper daarvan zette zijn vaartuig al bij voorbaat op een zandbank. Toen enkele gewapende lieden aan boord kwamen om hem te vragen wat hij vervoerde, wees hij zwijgend naar het ruim. Voordat de geuzen aan tegenweer konden denken werden ze overvallen en ontwapend. Het schip werd overgebracht naar Harlingen, waar de graaf van Aremberg reeds galgen gereed liet maken om 160 geuzen op te hangen. De Friese adel, die begaan was met het lot van de jeugdige geuzen, verzocht de veldheer om

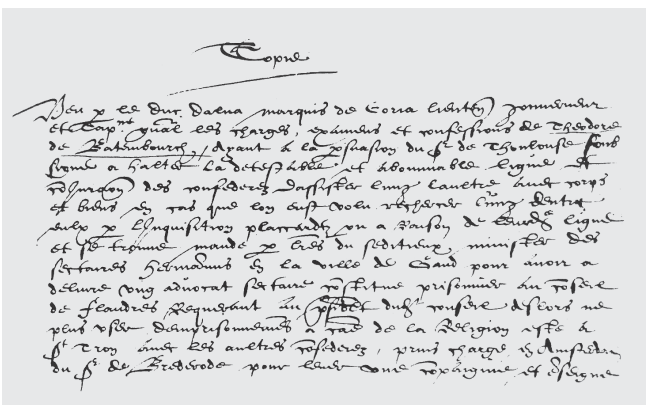

Het vonnis tegen de gebroeders Van Bronckhorst-Batenburg, zoals het werd opgetekend in de registers van de Raad van Beroerten.

513973 Binnenwerk.indb 83 12-11-18 16:51

genade voor hen. Na overleg met de landvoogdes werd besloten om de gewone soldaten naar keuze op te hangen of naar de galeien te sturen, en de edelen en officieren onder hen naar de gevangenis van Vilvoorde te zenden. Ruim een jaar zaten Gijsbert en Diederik daar gevangen. Of ze daar gemarteld zijn staat niet vast. De stukken en sententies van de Raad van Beroerten wekken de indruk dat de broers vrij gemakkelijk bekend hebben op de aantijgingen die hen zijn gedaan.

Tevergeefs trachtte de familie om de broers vrij te krijgen. Willem van Bronckhorst-Batenburg richtte zich persoonlijk tot de koning. Ook probeerde hij om via de keizer en de Duitse vorsten de jongens vrij te krijgen, maar alle pogingen strandden.

Executie als wraak

Meer dan een jaar later, eind mei 1568, wonnen de geuzen de veldslag bij Heiligerlee; een eerste overwinning op het Spaanse leger. Hier sneuvelde ook de Spaansgezinde graaf van Aremberg. Als wraak voor het verlies nam Alva het besluit om achttien edelen die bij de opstand betrokken waren geweest te onthoofden. Op 1 juni 1568 werden Diederik en Gijsbert, 'de kinderen van Batenburg' en hoogsten in rang, als eersten van de achttien op de Paardenmarkt te Brussel onthoofd. Priesters probeerden in de voorafgaande dagen de jonkers met de oude kerk te verzoenen, maar tevergeefs; de beide broers gaven hun overtuiging niet op. Daarom werden hun lichamen met dat van andere 'ketters' aan palen opgehangen en de hoofden op staken gestoken. Als een eerbetoon aan hun hoge afkomst werden hun hoofden na vier uur weggenomen. De stoffelijke overschotten werden in een graf zonder nadere aanduiding begraven. Die van anderen bleven hangen.

Vier dagen later werden op last van de IJzeren Hertog de graven van Egmont en van Horne onthoofd op de Grote Markt te Brussel.

De onthoofding van achttien edelen, waaronder de twee gebroeders Van Bronckhorst-Batenburg, op een schavot op de Paardenmarkt te Brussel, 1 juni 1568. Prentmaker: Frans Hogenberg.

513973 Binnenwerk.indb 84 12-11-18 16:52

Rijmdicht

Op de jongens werden verschillende rijmdichten gemaakt en ze werden in twee geuzenliederen bezongen. In het geuzenlied, waarin de dood van de graven van Egmont en van Horne wordt bezongen, komt met betrekking tot de twee broers onderstaande tekst voor.

Twee broeders in goede zeden,
van Batenburch twee heeren groot,
bervoets sachmense treden
en bloots hoofts al na den doot,
singhende met helder kelen
uut David den sesten psalm:
'straft my niet, Heer, in velen.'
Tot Godt quam haerlieder galm.

Vrijmoedich int openbare
aenriepen sy haren Schepper groot;
de trommelen ginghen allegare
en sloeghen daer al accoort;
de jongste begost te treuren,
hy liet soo menighen traen,
om dat het niet mochte ghebeuren,
dat die lieden hem conden verstaen.

Op den Savel zyn sy ghecomen
dees twee ionghe heeren soet,
al waer sy met onvervromen
moesten storten haer edel bloet;
want men sach haer thooft afsmijten
met noch thien edel mannen schoon;
o Godt, mijn hert wilt splijten,
als ick daer op denck ydoon.

Groot suchten ende claghen
en weenen ghebrack daer niet;
men hoorde mans en vrouwen ghewaghen:
o Godt, wat grooter verdriet
van dees Nederlandtsche heeren,
diemen daer doot en brant,
met so menich man, dwelck tsijnen vermeeren,
door Duckdalve, den wreeden tyrant.

Vrijheidsstrijders of drinkeboers?

Het hiervoor genoemde verhaal is door vele historici beschreven. Dat de geschiedschrijving sterk wordt gekleurd door het perspectief van de schrijvers wordt geïllustreerd door onderstaande (ingekorte) fragmenten.

Uit J.M. Pfeil: De vier Batenburgers en Batenburg (1855):

> 'Wij vinden de "kinderen van Batenburg" in de kracht van hun leven als mannen in de weer, die om hun geloof vervolg werden of gegrepen waren, te beschermen of zo mogelijk te bevrijden. Daarna zien wij de gebroeders voor het jammerend vaderland ten strijde trekken, als kapiteins in dienst van Hendrik van Brederode. Helaas! het scheen of zij geboren waren om duur te boeten om hun vurig geestdrift, want zij werden op de tocht over de Zuiderzee door de trouweloze schipper met opzet bij Stavoren op een zandbank gezet en aan de Spanjaarden verraden! Zij werden meedogenloos veroordeeld om onthoofd te worden, met verbeurd verklaring van hun goederen. Noch hun jeugdige leeftijd, noch de voorspraak van de Duitse keizer en de tussenkomst der Duitse prinsen, noch de zware geldaanbiedingen van hun diepbedroefde moeder konden het hart van Alva, de bloeddorstige trawant van de Spaanse koning, vermurwen, om dat barbaarse vonnis te verzachten. De hoofden der vermoorde Batenburgers werden op staken gezet en met de rompen ernaast aan het volk ter bezichtiging opgesteld. Na vijf dagen werden hun lijken zonder kist in ongewijde aarde begraven.'

513973 Binnenwerk.indb 85 12-11-18 16:52

Onthoofding van de Batenburgers te Brussel, 1 juni 1568. Prentmaker onbekend.

Uit J.J. Habets: Het Huis en de Vrije Rijksbaronie Stein op de Maas (1871):

'Een gruwzaam einde stond Dirk en Gijsbert van Bronckhorst-Batenburg te wachten. Deze jongelieden waren drinkeboers en muiters van de ergste soort. Zij hadden de protestantse godsdienst aangenomen en zich voor de opstand tegen Spanje verklaard. Zij wierven twee vendels krijgsvolk aan en voegden die bij het kleine leger van hun neef en drinkgezel Hendrik van Brederode, met het doel om zich van enige steden meester te maken. Maar hun plan mislukte. Zij wisten wat hun te wachten stond vanwege de strenge Hertog van Alva. Zij gingen scheep met het voornemen om over zee naar Duitsland te vluchten. Maar terwijl het volk slapend en dronken op het dek lag, werd het schip op het zand gedreven en de bemanning gevangen genomen. De koninklijke ambtenaren vonden op het schip bijna honderd passagiers, tweehonderd vuurwapens, voorts veel goud en zilver, koopkappen, kazuivels en andere kerksieraden, die de vrijbuiters in de kerken en kloosters van Holland geplunderd hadden. Vele der

513973 Binnenwerk.indb 86 12-11-18 16:52

gevangen opstandelingen werden naar de galeien gezonden, anderen opgehangen. De twee broeders werden met nog zestien andere belhamels te Brussel openbaar onthalsd. In de executie werd een onderscheid gemaakt tussen degenen die in de katholieke kerk en hen die als aanhangers der nieuwe leerstellingen wilden sterven. Voor de eersten hield het geroffel der trommels stil. Zij mochten nog een woord tot het volk spreken. De twee jonge heren van Bronckhorst-Batenburg weigerden katholiek te sterven.'

Het herdenkingsbier 'Heeren van Steyn', in 2018 eenmalig gebrouwen in opdracht van Stichting Erfgoed Stein.

De Vrouwe Absolute

Moeder Petronella van Praet overleed in 1594 te Aken op 93-jarige leeftijd. Ze was 55 jaar oud toen haar man overleed en ze als 'Vrouwe Absolute' in Batenburg achterbleef met nog enkele minderjarige kinderen. Ze is door geschiedschrijvers op verschillende wijze neergezet. Een strijdbare vrouw met belangstelling voor geloofszaken, die gedwongen werd partij te kiezen in de bittere tegenstellingen van de zestiende eeuw. Een sterke vrouw, die door haar inspirerend voorbeeld haar vier zoons opvoedde tot vrijheidsstrijders, die allen vielen in de oorlog tegen de Spaanse overheerser. Een tirannieke dame, die leiding gaf aan de kerkvernieling en die met geweld de hervorming trachtte in te voeren. En pater Munsters noemde haar zelfs de meest merkwaardige vrouw, die Stein ooit gekend heeft, die met tussenpozen aan vlagen van verstandsverbijstering leed en wier kinderen voor het merendeel haar labiele geest erfden.

Maar bovenal was Petronella een moeder, die ook veel verdriet gehad moet hebben. Haar jongste zonen werden in 1568 in Brussel onthoofd. In 1569 namen de Spanjaarden Batenburg in bezit en werd het kasteel zodanig vernield dat elke herinnering aan het oeroude geslacht werd uitgeroeid. Karels hulp aan Willem van Oranje werd in 1570 door de Spanjaarden afgestraft met de vernietiging van het kasteel in Obbicht. In 1573 sneuvelde de oudste zoon Willem bij het Beleg van Haarlem. Zijn tweejarige zoon Herman Diederik volgde hem op als heer van Batenburg en Stein. Met Willems tweede vrouw Erica van Manderscheid onderhield Petronella een zeer moeizame relatie. In 1580 werd Karel in Keulen door een Spanjaard doodgeschoten, zijn weduwe achterlatend met grote schulden. De weduwe werd als gevolg hiervan in Aken gevangen gezet, waar Philips van Bentinck, kolonel in Spaanse dienst, zich over haar ontfermde, haar schulden op zich nam, met haar trouwde en in 1583 het kasteel Obbicht liet herbouwen. Mogelijk door toedoen van zijn

513973 Binnenwerk.indb 87 12-11-18 16:52

stiefvader verzoende Karels zoon Maximiliaan zich met de koning van Spanje, wat tot gevolg had dat hij door de noordelijke provinciën tot vijand van het vaderland werd verklaard. Petronella heeft nog tijdens haar leven moeten zien hoe haar familie verdeeld raakte in een katholiek en een protestant kamp. Na haar dood en de kinderloze dood in 1602 van haar kleinzoon Herman Diederik voerden twee neven: de katholieke Maximiliaan van Bronckhorst-Batenburg en de protestante Boudewijn van Luxemburg een jarenlange bittere strijd over het eigendom van de heerlijkheden Batenburg en Stein.

Dit artikel is een coproductie van Jos Drubers uit Stein en Janus Kolen uit Batenburg. Stein en Batenburg delen een gezamenlijke geschiedenis over een periode van circa 200 jaar, toen beide heerlijkheden werden bestuurd door telgen van de familie Van Bronckhorst-Batenburg. Jos Drubers was samensteller van de expositie '1568', die in 2018 te zien was in Stein en deels te zien gaat zijn in Batenburg.

Literatuur

W.J.C. Buitendijk, *Nederlandse Strijdzangen uit de 16e en de eerste helft der 17e eeuw* (Zwolle 1954).

Jos Drubers, *De geschiedenis van kasteel Stein en zijn bewoners* (Stein 2011).

Jos Drubers, 'Familie van Bronckhorst-Batenburg', in: *Euleteul*, no 106 en 107.

Enno van Gelder, 'Bailleul, Bronkhorst, Brederode' in: *De Gids*, jrg. 100 (1936).

E. Gerdes, *Het geheim van den Geus* (Leiden 1864). Jeugdroman.

J.J. Habets, 'Het Huis en de Vrije Rijksbaronie Stein op de Maas', in: J. Habets, *Beschrijving der Loonsche Leenen in het tegenwoordige Hertogdom Limburg* (Roermond 1871).

Huub van Heiningen, *Batenburg, eeuwenlang twistappel* (Wijchen 1987).

Janus Kolen, 'Rebelse jonkers, de korte levens van de "kinderen van Batenburg"' in: *Tweestromenland*, no. 176.

M.W. Maclaine Pont, *De Kinderen van Batenburg* (Den Haag 1918). Historische roman.

A. Munsters, *Kasteelgids Stein* (Geleen 1946).

J.M. Pfeil, *De vier Batenburgers en Batenburg. Eene bijdrage tot de Vaderlandsche geschiedenis en Litteratuur* (Utrecht 1855).

Arjan van der Star, *In het spoor van Willem van Oranje, een veldtocht langs de grensmaas op zoek naar haar invloed op het protestantisme* (Lanaken 2009).

Nina Valkeneers en Violet Soen, 'Praet, Bronkhorst en Boetzelaer, Adellijke weduwes in de bres voor het calvinisme tijdens en na de Beeldenstorm (1566-1567)', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, jrg.69 (2015), pag. 265-284.

513973 Binnenwerk.indb 88 12-11-18 16:52